

BİLGİ, BİLİM VE HEMŞİRELİK ÜZERİNE DÜNDEN BUGÜNE GÖRÜŞLER*

Doç. Dr. Nesrin AŞTI

İ.Ü. Florence Nightingale Hemşirelik Yüksekokulu

ÖZET

Bilgi, insanın çevresi ile olan ilişkisinde öğrenme, araştırma ve gözlem yolu ile elde edilen gerçeklerdir. Bilim ise, bilimsel yöntemlerle elde edilmiş bilgiler bütünüdür. Hemşirelik bilim ve sanata dayalı kuramsal ve uygulama içerikli bir meslektir. Gelecek tedavi değil sağlığın korunması ve geliştirilmesi yönünde bakım çağıdır. Bilimsel temele dayanmayan bakım geleceğe hizmet edemez.

Anahtar Kelimeler: Bilgi, Bilim, Hemşirelik

SUMMARY

Views From The Past Up Today On The Knowledge, Science and Nursing

Knowledge is realities obtained by observation, learning and research of the people who is in the relationship with her/his enviromental. Science is entegration of knowledges obtained by scientific methods. Nursing is a profession based science and art. The future is the care age not only treatment but prevention and development of health.

Key Words: Knowledge, Science, Nursing

---

* 15 Mayıs 2001, GATA Hemşirelik Yüksekokulu, Hemşirelik Haftası Etkinlikleri, Zıt Panel'inde sunulmuştur.

GİRİŞ

Bilgi ve Bilim

İnsanlar ilk çağlardan bu yana giderek artan bilgi birikimi ile iç içe yaşamaktadır. Çağımız atom, uzay, iletişim, bilgisayar ve bilgi çağıdır. Bilgisayarın, robotların, uzay gemilerinin genogram ve klonlamanın ve daha birçok yeniliğin, insanların beklentilerini fazlası ile aşan ilerlemelerin olduğu bilgi çağındayız. Bilgi, sözlük anlamı mahumat, ilim, irfan olup; insanın çevresi ile olan ilişkisinde öğrenme, araştırma, gözlem yolu ile edinilebilen gerçeklerdir. Bilgi doğada hazır değildir. Doğada nesnelere ve olaylar vardır. Bilgiyi yaratan ve üreten, eyleme dönüştüren insandır. Başka bir deyişle doğa; makine, lokomotif ya da demiryolu yapamaz. Bunlar insan çalışmasının ürünüdür ya da bilginin maddeleşmiş gücüdür. Doğaya sonsuz olduğu için, bilgi süreci de sonsuzdur. Bilgi süreci "canlı algılamadan soyut düşünceye, buradan da pratiğe şeklinde tamamlanır. Dolayısıyla bilgi ve bilgilendirme bilinç, istek ve duyumsal bütünlük gerektirir. Günümüz insanı bilgi ve bilime dayalı bir toplum düzeni içinde bilimin ürünlerinden, yönteminden ve bunların uygulamalarından yararlanarak yaşamaktadır.

Bilgi yeni bilgilerin yaratılması ile dikey olarak ve eski bilgilerin devamlı bir şekilde düzeltilmesi ile yatay olarak büyümektedir.

Günümüzde bilgi üretimi ve paylaşımı bilgisayar ve kullanıcı kapasitesindeki artış, bilgi ve bilimde ortaklığı sağlayan globalleşme ve uluslararası ticaret ve ilişkilerle artmıştır. Dolayısıyla bilimsel bilginin (epistemoloji) hızla arttığı günümüzde, bilginin geçerlilik süresi eskiden 25 yıl iken şimdi bu süre 2 yıl ve daha azdır .

Spencer, günlük bilgi diyebileceğimiz halka ait bilgiden, bilgilerin kendine özgü bilim dallarında birleştirmesinden elde edilen bilimsel bilgi ve bilimsel bilgiyi evrensel bir yasadaki birleştiren felsefi bilgiden söz eder (2,6).

Bilgi topluluğu, bilgiler bileşimi olan bilim, Latince'de bilmek anlamına gelen "*Scire*" sözcüğünden gelir. "Bazı olgular ve olaylar" kategorisine ait iyi düzenlenmiş bilgiler bütünüdür ya da bilimsel yöntemlerle elde edilmiş, bilgiler bütünüdür. Bilim yöntemlerle elde edilen, pratikle doğrulanan bilgidir. Eylem (uygulama) ile düşüncenin (teorinin) karşılıklı ve sürekli etkileşimi, bilimsel gelişmenin baş koşuludur. Bilimi doğuran insan pratiği, bilim olmaksızın olanaksızlaşır(2,6).

Bilim, insanlara nesnel yasaların bilgisini vererek eylemlerini gerçekleştirmelerini sağlar. Kısacası bu eylemi gerçekleştirmek için bilgiye muhtaçtır. Bilim, *toplum bilimi* (felsefe, tarih, ekonomi, politika) ve *doğa bilimi* (fizik-kimya) olarak ayrılır(5).

Bilimin hedefi, disiplinle ilgili olgular hakkında nasıl, kim, ne zaman, ne, nerede sorularını sorarak disiplinin özel konusu hakkında gerçeklerin ve doğruların araştırılmasıdır(5).

Bacon, 1600'lü yıllarda kişi ve ülkeler için bilginin güç, bilginin kuvvet olduğunu vurgulamıştır. Dolayısıyla bilgi ve bilimde tarihsel süreç içinde ülkemiz için anlamlı bulduğum bazı saptamaları sizinle paylaşmak istiyorum(2).

Batı Avrupa 16., 17. yüzyıl Rönesans ve Reform hareketleri ile bilim-sanat ve dinde kalkınmış; teknolojik gelişim kaydetmiştir. 18. yüzyıl aydınlanma hareketinde, Batıdaki göz kamaştırıcı uygarlık ve kültür gelişmelerine karşın, Osmanlı İmparatorluğu Avrupa'ya göre geri ve az gelişmiş toplum olarak kalmıştır.

Osmanlı imparatorluğu, bilime gereken önemi vermediği için; modernleşme girişimleri taşıma su ile değirmen döndürmeye, ağacını dikmeden meyvesini heves etmeye benziyordu. 17. Yüzyıl *Katip Çelebi*, akli bilimlere öğretim sistemimizde daha çok önem vermemiz gerektiğini söyleyerek, bilimin önemine dikkat çekmiştir (5).

Aynı şekilde, Büyük Önder *Atatürk*, modern ve cumhuriyetçi Türkiye'nin temelini atarken, "hayatta en hakiki mürşid ilimdir" diyerek, ulusca bilime gereken önemin verilmesi üzerinde durmuştur.

Ünlü fizikçi ve Nobel ödülünü kazanmış tek Müslüman bilim adamı Pakistan'lı Abdus Selam, bilimsel taban olmadan teknolojinin gelişemeyeceğini vurgulamıştır (11 Mayıs 1983) (5).

Abdus Selam'a 1981'de ülkemizde Onursal Doktora payesi verilmiştir. Bu vesile ile yaptığı konuşmasında; Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'dan sadece endüstri almakta Batı dünyası ile başa çıkabileceğini sanmak yanılgısına düşmüş olduğunu oysa bilimsiz teknolojinin ancak geriliğe, geri kalmışlığa yol açabileceğini ifade eder (5).

Prof. Dr. Ziya Aktaş, 30 Nisan 2001'de TRT 2'deki söyleşisinde; 20-25 yıl içinde bilgi ve iletişim teknolojileri öylesine hızlı geliştiğini ve tüm dünyanın bilgi olayını gördüğünü vurgulamış, Türkiye'nin bilgi teknolojileri konusunda sivil toplum kuruluşları, Türkiye Bilimsel Araştırma Kurumu, üniversite

ve okullar olarak çalışmalarda bulunduğunu, bu çalışmalara özel sektörün, basın ve medyanın da katılması gerektiğini ifade etmiştir.

1998 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi, Devlet İstatistik Enstitüsü, Türkiye Bilimsel Araştırma Kurumu ve Devlet Planlama'nın da içinde bulunduğu bir grubun "2000 yılı sorunu" çalışması yapmış olduğunu ve bu grup çalışması arkasından gerekliliğine inandıkları "bilgi toplumu bakanlığı" kurulması önerisinde bulduklarını duyurmuştur.

Görülüyor ki tüm dünyada ve Ülkemizde bilimsel gerçeklerin ve uygulamaların yarattığı koşullar, insanı tümüyle sarmıştır. Çağdaş toplum üyesi olan her insan, her meslek, toplumsallaşma süreci içinde bilimle ve bilimin ürünleri ile tanışmak zorundadır.

Bilim ve Hemşirelik

Hastalıklar tedavi ve bakım gereksinimini ve bu gereksinimler ise hekimlik ve hemşirelik mesleğini gerekli kılmıştır. Tıp ve hemşirelik, uygulamaya yönelik bilim ve sanattır. Tıp ve hemşirelik başka bilim dallarıyla yakından ilgilidir ve amaçlarına ulaşmak için gerek duyduğu bilgileri çeşitli bilim dallarından üretirler. Tıp ve hemşirelik öğrenimi ve uygulamasında temel bilimlerin ve ürettikleri bilimsel bilgilerin yeri önemlidir. Bu bilimsel bilgileri, sağlık alanında pratik amaçlarla kullanırlar.

Hemşirelik hizmetlerinin odağını oluşturan insan, biyopsikososyal ve manevi yönden, karmaşık, anlaşılması güç ve çok boyutlu bir varlık olup hemşireliği kolay bir hizmet olmaktan çıkarıp, aksine insanı anlamakta bilgilenme ve bilimselliğe zorlamaktadır(2,3,4,6).

Profesyonel bir disiplinin temel amacı mesleğin uygulamalarında kullanılabileceği bilimsel bilgi içeriğini ortaya koymaktır. Özetle, hemşirelik uygulamalarının bilimsel bir temele oturtulması gereği vardır.

Velioğlu'na göre hemşirelik, felsefe, kuram, uygulama ve araştırma üzerine kurulmuş bir sağlık disiplini(6).

19. yüzyıl sonrası tıpta birçok yenilikler yapıldı. Hemşireliğin rolü ise, sadece hekime yardım eden kişi ve gelişen tıbbi teknolojinin uygulayıcısı olarak genişledi, başka bir deyişle yatay bilgi gelişmesi gösterdi.

Özellikle 1945'ten sonra teknoloji ve tıptaki büyük gelişmelere karşın hemşireler değişmesi ve gelişmesi gereken rollerinin farkına varmadan, tıp

ekibini izleyerek hekim istemlerinin uygulayıcısı olarak çalışmalarını sürdürüyorlardı. Başka bir deyişle, hemşireler mevcut bilgiyi bile uygulamalarında kullanma olanağı bulamıyorlardı.

1950 -1960'lı yıllar hemşireler, *hemşirelik nedir?* sorusuna yanıt aramaya başladılar. Lider hemşireler, hemşirelerin sadece ne yaptığını değil nasıl, neden yaptığını araştırmaya başladılar. Hemşirelik süreci tanımlandı. Böylece hemşirelik uygulamalarının kuramsal çerçevesi oluşmuş ve hemşirelik mesleği bilimsel bir tabana oturtularak profesyonel bir kimlik kazanma çabaları gerçekleşmiş oldu.

Amerikan Hemşireler Derneği'nin, hemşirelik uygulamaları için geliştirdiği standartların (NANDA 1982) her maddesi, bilgi ve bilimin önemi ve önceliğini vurgulamaktadır.

1952 yılında, bilimselliğin gereği olan ilk araştırma dergisi "*Nursing Research*" yayınlanarak; hemşireliğin bilimsel normlarının gelişimine (bilimsel faaliyetleri yöneten kültürel değerlerin çıkarılmasına) katkıda bulunmuştur.

Tarihsel süreç içinde dünden bugüne hemşirelik tanımları ve bu tanımlarda bilgi-bilim ve uygulamaya yönelik vurgulamaları incelenecek olursa, hemşire kuramcılarının hemşirelik ve onun önemli ögesi olan bakımda bilgi ve bilimin üzerinde durdukları görülür:

Modern hemşireliğin kurucusu *Nightingale*, hemşireliği 2 şekilde tanımlamıştır (1893): Sağlık hemşireliği tanımında, tüm kadınlar sağlık hemşireliğinin uygulayıcısıdır, bazı pratik bilgileri öğrenme gereksinimleri vardır. Gerçek hemşirelik tanımında ise, hemşirelik hem bir sanat (gerçeği temsil eden, duyguları ifade eden, deneyim) hem de bir bilimdir. Örgütlü bilimsel ve formal eğitim gerektirir demıştır(1).

Virginia Henderson (1897), hemşirelerin fiziksel ve sosyal bilimler ve insan bilimlerine ilişkin bilgilendirilmesi için liberal eğitime gerek vardır. Hemşirelerin araştırmalardan yararlanarak hasta bakımını geliştirme sorumluluğu vardır demıştır(2,4,6).

Hildegard Peplau'ya göre hemşire, öğretmendir (bilgi verici) vekildir, kaynak kişidir (bilgi sağlar), danışmandır (sorunları görme kabul, çözümde yardım), liderdir (ilişkileri yönetir) ve teknik uzmandır (fiziki bakımı sağlar) (2,4,6).

Lydia Hall'e göre hemşire; uygulamalarında kuramsal temel sağlayan doğal ve biyolojik bilimler konusundaki bilgilerini kullandır(2,4,6).

Taylor'a (1934) göre hemşirelik; "sevgi, bilgi, sempati ve kültür yoluyla gerçek derinliğe sahip bir uygulamadır" şeklinde tanımlamıştır(2,4,6).

Orem'in kuramında hemşirelik, bir toplum hizmeti, bir sanat ve bir teknoloji olarak ele alınır.

Orlando, hemşirelik tanımında bilimsel bilginin önemini ve hemşirelik işlevinin süreç doğrultusunda ve profesyonel hemşirelik uygulama ilkeleri kapsamında yapılmasını vurgular(2,4,6).

Watson 1979-85 yılında yayınlanan iki kitabında hemşireliği, insan bakım bilimi ve sanatı olarak tanımladı. *Watson* için hemşirelik, sağlık ve iyileşmede bakım ilişkilerine odaklanan bir insan bilimidir(2,4,6).

Uluslararası Hemşireler Konseyi (ICN) ve Türk Hemşireler Derneği (1981) hemşirelik "bireyin, ailenin ve toplumun sağlığını, esenliğini koruma, geliştirme hastalık halinde iyileştirme amacına yönelik hemşirelik hizmetlerinin planlanması, örgütlenmesi, uygulanması, değerlendirilmesinden ve bu hizmetleri yerine getirecek kişilerin eğitiminden sorumlu, bilim ve sanattan oluşan bir sağlık disiplindir" şeklinde tanımlayarak bilim ve sanatı vurgulamıştır(2,4,6).

1989 yılında *Amerikan Hemşirelik Akademisi ve Sigma Theta Tau* katkı ve katılımıyla düzenlenen *Wingspread Konferans*'ında bakımın kuramsal ve felsefi yönü üzerinde durulmuş bakım, uygulama, sanat kavramları tartışılmıştır. Hemşireliğin yalnızca bakım olmadığı, "bakım"sız hemşireliğin de olmayacağı ve hemşireliğin çatısını kuramsal bilginin oluşturduğu savunulmuştur. Ayrıca *King, Leininger, Peplau ve Rogers* gibi ünlü hemşire kuramcılarının katıldığı bu konferansta, hemşireliğin en az 20 yıllık organize, sistematik bilgi gelişimine sahip olduğu vurgulanmıştır. Bu konferansta insan sağlığında bakım çalışması hemşirelik midir? Sorgulanmış ve bakımın kadına has kendini adanmak adına dini örüntüleri de içeren bir uygulama olmadığı sağlığın korunması, tedavi ve bakımında bilgi, bilimi, kuramı değerli yapan bir hemşirelik konusu olduğu görüşüne ulaşılmıştır(1,2,4,6).

Avrupa Konseyi 1993 - *Strasbourg* toplantısında hemşirelik, "bireylere, ailelere ve gruplara yaşadıkları ve çalıştıkları ortamın çetin koşulları içerisinde ruhsal ve sosyal potansiyellerini ve bu potansiyellerini değerlendirmeleri konusunda yardımcı olmaktır" şeklinde tanımı yinelenmiş. Bunun için hemşirelerin sağlığın geliştirilmesi ve korunması yanı sıra hastalıkların önlenmesini sağlayacak işlevler geliştirmeli ve uygulamalıdır şeklinde gelişme zorunluluğu üzerinde durulmuştur(3).

DSO Avrupa Bölge görevlisi *Jane Salvage* tarafından yayınlanan ve *Dr. Saadet Ülker* tarafından Türkçe'ye çevrilen "Hemşirelikte Etkinliğe Doğru Eylem" kitabında hemşirenin dört işlevinden söz edilir(3).

Akılda kalması için BETA olarak formüle edebileceğimiz bu işlevler; Bakım - Eğitim - Takım çalışması ve Araştırma dır(3,6). Görülüyor ki hemşireliğin objektif bir yansıması olan bakım, bilgi araştırma ve dolayısıyla bilime temellendirilmiştir.

SONUÇ

Hemşirelik, bilim ve sanata dayalı kuramsal ve uygulama içerikli bir meslek olup yalnızca bakım / uygulama olarak düşünülmemelidir.

Bilim ve teknolojideki ilerlemelerle günümüzde kurulan bilgi bankaları, internet aracılığı ile bilgi-bilim paylaşımı, tedavi ve bakımda bilgisayar programlarının robotların kullanımı, kişisel sağlık öykülerinin depolandığı çiplerin cilt altına monte edilmesi ile gerçekçi ve hızlı sağlık kayıtlarının sağlanması, gen haritası ile bireylerin risk durumlarının belirlenmesi ve gerekli önlemlerin alınması, hastaların evlerinden elektro-manyetik bağlantılarla tedavi - bakım ve kontrollerinin sürdürülmesi gibi teknolojik ve farmakolojik gelişimlerle insanlığı tehdit eden hastalıkların tanı-tedavisinde büyük aşamalar kaydedilmiştir. Bu gelişimlere karşın, bu gün ülkemizde insanla uğraşan sağlık disiplininin diğer üyeleri gibi lisans ve lisans üstü eğitimi zorunlu olan hemşirelerin, bu bilgi çağında hâlâ ekip içinde en az eğitim ve bilgi ile yardımcı ve söyleneni uygulayıcı rolünde kalmaları için eğitimleri ile ilgili politik girişimler mevcuttur. Oysa ki hemşireler, üniversite düzeyinde eğitimle bilimsel bir temel kazanmalı ve bu temel varlığı ile gelişen yeni bilgilerle büyümelidir.

Gelecek tedavi değil, sağlığın korunması, geliştirilmesi yönünde koruma ve bakım çağı olacaktır. Bilimsel temele dayandırılmayan bakımda yerimizi, bunu yapabilen ve bu fırsatı dört gözle bekleyen gruplara kaptırabiliriz.

Kısacası hemşire, bilimleri sentez eden bir sağlık bakım uzmanı olmalıdır.

KAYNAKLAR

1. Le Vasseur JJ.: Toward an understanding of art in nursing, *Adv. Nurs. Sci.* 21: (4): 48-63, (1999).
2. Morse JM. and et all.: Concepts of caring and caring as a concept, *ANS*, 13, p:1-4, (1990).
3. Salvage J.: Hemşirelikte Etkinliğe Doğru Eylem. Çeviri Ed .: S. Ülker, T.C. Sağlık Bakanlığı, Aydoğdu Ofset, Ankara, (1955).
4. Smith MC.: Caring and the Science of unitary human beings, *Adv. Nurs. Sci.* 21:4, p:14-27, (1999).
5. Pek H.: Atatürkçü Çağdaşlaşma Modeli. M.Ü. Nihat Sayar Eğitim Vakfı Yayınları, İstanbul, (1994), s: 83-163.
6. Velioğlu P.: Hemşirelikte Kavram ve Kuramlar, Alaş Ofset, İstanbul, (1999).